

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
4ο ΔΙΕΘΝΕΣ ΘΕΡΙΝΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ & ΜΜΕ

*Το λάθος στη γλώσσα
και την επικοινωνία*

ΕΡΜΟΥΠΟΛΗ ΣΥΡΟΥ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2018

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
4ο ΔΙΕΘΝΕΣ ΘΕΡΙΝΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ & ΜΜΕ

ΥΠΟ ΤΗΝ ΑΙΓΙΔΑ

ΤΗΣ Α.Ε.

ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

κυρίου Προκοπίου Παυλοπούλου

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
4ο ΔΙΕΘΝΕΣ ΘΕΡΙΝΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ & ΜΜΕ

*Το λάθος στη γλώσσα
και την επικοινωνία*

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Νικολέττα Τσιτσανούδη-Μαλλίδη

ΕΡΜΟΥΠΟΛΗ ΣΥΡΟΥ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2018

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Χαιρετισμός του Πρύτανη του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων Γεωργίου Δ. Καψάλη	9
Χαιρετισμοί των έμψυχων συντελεστών του 4ου Δ.Θ.Π. <i>Νικολέττα Τσιτσανούδη-Μαλλίδη</i> «Ύψώνοντας» μια ιδέα...	13
<i>Γιάννης Μαμάης</i> Η πρωτοπορία στην αισθητική και την ποιότητα	19
Αιχνεύοντας την έννοια και τη δυναμική του λάθους - Ορισμένες εισαγωγικές σκέψεις	23
Περίληψεις εισηγήσεων Α. Ευσύνοπτη παρουσίαση της ομιλίας της Α.Ε. του ΠτΔ κυρίου Προκοπίου Παυλοπούλου	33
Β. Γλωσσολογικές προσεγγίσεις	35
Γ. Διεπιστημονικές προσεγγίσεις	46
Το ακαδημαϊκό και εκπαιδευτικό πρόγραμμα	59

Πανοραμική άποψη του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΥΤΑΝΗ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Το ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ συμμετέχει, για τέταρτη συνεχή χρονιά, στη διοργάνωση του 4ου Διεθνούς Θερινού Πανεπιστημίου με θέμα: «Το λάθος στη Γλώσσα και την Επικοινωνία», που θα πραγματοποιηθεί στη Σύρο από 8 έως 15 Ιουλίου 2018.

Η Αυτού Εξοχότης ο Προέδρος της Δημοκρατίας κ. Προκόπιος Παυλόπουλος θέτει υπό την αιγίδα του το 4ο Διεθνές Θερινό Πανεπιστήμιο, γεγονός που αποτελεί μεγίστη τιμή και αναγνώριση τόσο για το συγκεκριμένο Θερινό Πανεπιστήμιο όσο και γενικότερα για το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

Το Θερινό Πανεπιστήμιο, έχοντας οργανωθεί με επιτυχία κατά τα τρία προηγούμενα χρόνια, έγινε πλέον θεσμός και αγκαλιάστηκε από την ακαδημαϊκή και δημοσιογραφική κοινότητα.

Ως Πρύτανης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων εκφράζω την ικανοποίησή μου για την εξαιρετική διοργάνωση των τριών προηγούμενων Θερινών Πανεπιστημίων στην Άνδρο και είμαι απολύτως βέβαιος και για την εφετινή επιτυχία αυτής της διοργάνωσης.

Καθοριστικό ρόλο στο αίσιο αποτέλεσμα μιας τέτοιας προσπάθειας διαδραματίζει το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, η

ΙΟ

αποδοχή και η διάθεση συμμετοχής, που αυτό επιδεικνύει, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζει το όλο εγχείρημα. Είμαι βέβαιος ότι οι κάτοικοι της Σύρου, ο Δήμαρχος του νησιού και συνολικά οι Αρχές του τόπου είναι ήδη και θα είναι το ίδιο θερμοί συμπαραστάτες της όλης προσπάθειας. Θα αισθανθούν υπερέφανοι, που το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων θα βρεθεί στο νησί τους, προσφέροντας γνώσεις και εμπειρίες, αλλά και γνωρίζοντας όλοι οι συμμετέχοντες την ιστορία και τον πολιτισμό του νησιού τους. Οι διαφορετικές απόψεις στα Θερινά Πανεπιστήμια γίνονται δεκτές με σεβασμό και όχι υποχρεωτικά με συμφωνία.

Εμείς, ως Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, αισθανόμαστε έντονη αναπόληση για όσα βιώσαμε στο νησί της Άνδρου, κατά τα τρία τελευταία καλοκαίρια. Φέρνουμε στον νου μας τους ανθρώπους του νησιού, τη φιλοξενία και την εγκαρδιότητά τους, την ομορφιά, την ιστορία και την αρχοντιά του ίδιου του νησιού.

Από την άλλη πλευρά, δεν βλέπουμε την ημέρα που θα βρεθούμε στο νησί της Σύρου επισκέπτες, φιλοξενούμενοι και συνοδοιπόροι των κατοίκων και των χιλιάδων επισκεπτών της, επιδιώκοντας, ως μια μεγάλη συντροφιά, να μιλήσουμε για τη γλώσσα την ελληνική και να μοιραστούμε αρχές και αξίες του πολιτισμού μας.

Στα θετικά στοιχεία του όλου εγχειρήματος συγκαταλέγεται η συμμετοχή ατόμων διαφορετικής ηλικίας και προέλευσης με την κοινή διάθεση να συνεργαστούν, να συνομιλήσουν, να ανταλλάξουν γνώσεις και εμπειρίες.

Το εφετινό πρόγραμμα διαπραγματεύεται ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον και επίκαιρο θέμα, που είναι το λάθος στη Γλώσσα και

την *Επικοινωνία*, το λάθος που μπορεί να καταστεί δημιουργικό και από λάθος να καταστεί σωστό με την πάροδο του χρόνου και τις επιλογές της εκάστοτε κοινωνίας, αναδεικνύοντας πλευρές και παραμέτρους που συνδιαμορφώνουν μια σφαιρική εικόνα και παρουσίαση της θεματικής.

Θέλω να συγχαρώ για την πρωτοβουλία και τη διοργάνωση του 4ου Διεθνούς Θερινού Πανεπιστημίου την *Επίκουρη Καθηγήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, κ. Νικολέττα Τσιτσανούδη-Μαλλίδη*, για τον ζήλο και το ενδιαφέρον που επέδειξε.

Επίσης, θέλω να ευχαριστήσω θερμά τον *κ. Γιάννη Μαμάη* από τις εκδόσεις Gutenberg για την έμπνευση και τη δημιουργία που προσφέρει στο πρόγραμμα. Επιπροσθέτως, επιθυμώ να ευχαριστήσω θερμά τον *Δήμαρχο της Σύρου-Ερμούπολης, κ. Γεώργιο Μαραγκό*, καθώς και την *Ιερά Μητρόπολη Σύρου*, όπως επίσης και τη *Γαλλική Πρεσβεία στην Ελλάδα* για την υποστήριξη που προσφέρουν στη διοργάνωση. Θερμές ευχαριστίες απευθύνω και στο *Γαλλικό Τμήμα του Ομίλου Ευρωπαϊκού Τύπου (Club de la Presse Européenne, Paris)*, καθώς και στο *Centre Culturel Hellénique του Παρισιού* για τη στήριξη του προγράμματος.

12.04.2018

Γεώργιος Δ. Καψάλης
Πρύτανης
Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Δημαρχεῖον ἐν Σύρῳ - Ἐπιστολικὸν Δελτάριον (1905) [ἀρχεῖο Μάνου Ἐλευθερίου].

«ΥΨΩΝΟΝΤΑΣ» ΜΙΑ ΙΔΕΑ...

ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΕΣΣΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ ευχηθήκαμε να έχει συνέχεια μία ιδέα που γεννήθηκε από τα θεμελιώδη «συστατικά» της διάβιου μάθησης και της διαρκούς επιμόρφωσης. Φέτος βρισκόμαστε στην ευτυχή θέση της διοργάνωσης του 4ου Διεθνούς Θερινού Πανεπιστημίου «Ελληνική Γλώσσα, Πολιτισμός και Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας: Από την Αρχαιοελληνική Γραμματεία έως σήμερα». Το πρόγραμμα διοργανώνουν το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων - Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών σε συνεργασία με το Centre Culturel Hellénique του Παρισιού και το Γαλλικό Τμήμα του Ομίλου Ευρωπαϊκού Τύπου (Club de la Presse Européenne, Paris). Η δράση τελεί υπό την αιγίδα της Α.Ε. του Προέδρου της Δημοκρατίας κ. Προκοπίου Παυλοπούλου.

Η ομολογημένη επιτυχία των προηγούμενων ετών, όπως καταγράφηκε στα κείμενα των φοιτητών και ερευνητών που παρακολούθησαν το 1ο, 2ο και 3ο Θερινό Πανεπιστήμιο στην Άνδρο και την Κρήτη, και οι εγκωμιαστικές αναφορές του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας και του ελληνικού και ξένου Τύπου λειτούργησαν ως η μεγαλύτερη ενθάρρυνση για να συνεχίσου-

με, παρά τις αντιξοότητες που ταλαιπωρούν την ελληνική κοινωνία και όλους μας.

Πρωτίστως, οφείλουμε να εκφράσουμε την εξαιρετική ευγνωμοσύνη και τις θερμότερες ευχαριστίες μας στην Α.Ε. τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας κ. Προκόπιο Παυλόπουλο, ο οποίος έθεσε υπό την αιγίδα του το 3ο και το 4ο Θερινό Πανεπιστήμιο.

Η δημόσια συζήτηση για τη συστηματική οικοδόμηση γεφυρών και διαύλων αλληλεπίδρασης μεταξύ του ελληνικού πολιτισμού και των σύγχρονων μέσων ενημέρωσης και επικοινωνίας, με εστίαση στην καλλιέργεια και διάδοση της ελληνικής γλώσσας, βρήκε ένθερμους παραλήπτες και με έντονη συμμετοχική διάθεση. Πρωτότυπα και νεωτερικά ζητήματα, όπως αυτά της λογοκρισίας και των ορίων του επιτρεπτού λόγου, της σχέσης της αρχαιοελληνικής γραμματείας με τη δημοσιογραφία, της έννοιας της εξουσίας και της χειραγώγησης σε κλασικά κείμενα, αλλά και του λάθους στη γλώσσα και την επικοινωνία, αναδεικνύονται, ανοίγοντας δρόμους για περαιτέρω ερευνητική και ακαδημαϊκή ενασχόληση. Η συζήτηση αυτή εγκαινιάστηκε από ένα ακριτικό Πανεπιστήμιο, το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, το οποίο, με Πρύτανη τον Καθηγητή Γεώργιο Δ. Καψάλη, ταξίδεψε τις ιδέες του από την Ήπειρο στη νησιωτική Ελλάδα, αποδεικνύοντας ακόμη μια φορά την υπεραστική και διεθνή ακτινοβολία του. Πρωτοστατεί το Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών της Σχολής Επιστημών Αγωγής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, η Πρόεδρος, Καθηγήτρια κ. Αικατερίνη Πλακίτση, και οι εκλεκτοί συνάδελφοι του Τμήματος.

Έπειτα από τρία χρόνια αναγνωρισμένης επιτυχίας της διοργάνωσης στην Άνδρο, το πρόγραμμα του 2018 θα διεξαχθεί στο νησί της Σύρου, με τη συνέργεια του Δήμου και τη στήριξη του Δημάρχου κ. Γεωργίου Μαραγκού, από 8 έως 15 Ιουλίου. Η «παράδοση» της καλλιέργειας της εξωστρέφειας και των συνεργασιών με εξέχοντες διεθνείς φορείς της εκπαίδευσης, του πολιτισμού και των μέσων ενημέρωσης συνεχίζεται. Υπενθυμίζεται ότι το Θ.Π. «Ελληνική Γλώσσα, Πολιτισμός και ΜΜΕ» τα προηγούμενα έτη υποστηρίχθηκε από το Κέντρο Ελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Χάρβαρντ, την Ελληνική Αντιπροσωπεία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, την Ένωση Ευρωπαίων Δημοσιογράφων (ελληνικό τμήμα), την Ορθόδοξο Ακαδημία Κρήτης, τον Δήμο Άνδρου και τον Δήμαρχο Θ. Σουσουδή κ.ά.

Σημαντικοί υποστηρικτές του προγράμματος είναι φέτος η Γαλλική Πρεσβεία στην Ελλάδα, η Ιερά Μητρόπολη Σύρου και προσωπικά ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης κ. Δωρόθεος Β΄, τους οποίους και ευχαριστούμε θερμότατα. Κεντρικός μας άξονας, μετά τη φιλόξενη Άνδρο, το νησί της Σύρου. Η δράση θεσμοποιείται στις Κυκλάδες, με την υποστήριξη του κ. Γιάννη Μαμάη, ο οποίος αναλαμβάνει φιλοκερδώς καθήκοντα Ειδικού Συμβούλου του προγράμματος. Η αδιάλειπτη, συνεπής και γενναιόδωρη προσφορά του στο πρόγραμμά μας, με εμπνευσμένες ιδέες, κόμισε νέα δεδομένα ως προς την αισθητική και την ποιότητα της δράσης. Υπεύθυνη του πολιτιστικού μέρους αναλαμβάνει η δημοσιογράφος κ. Τέτα Βαράμη,

Διευθύντρια Σύνταξης της παγκυκλαδικής εφημερίδας *Κοινή Γνώμη*. Εκ μέρους της Οργανωτικής Επιτροπής, τους απευθύνουμε τις ειλικρινείς ευχαριστίες μας για την εξαιρετική συνεργασία και τις ευφάνταστες ιδέες στον σχεδιασμό του φετινού εγχειρήματος.

Εκατοντάδες άνθρωποι, κορυφαίοι πανεπιστημιακοί από ελληνικά και ξένα Ιδρύματα, διανοούμενοι, δημοσιογράφοι, καλλιτέχνες, συγγραφείς και ερευνητές, αλλά και σπουδαίοι επιχειρηματίες ως ευγενείς χορηγοί, συμμερίστηκαν και έζησαν μαζί μας τη μετεξέλιξη και τον εμπλουτισμό του αρχικού οράματος. Ακόμη μια φορά πρωτοστάτησαν οι εκδόσεις Gutenberg, ο Γιώργος και ο Κώστας Δαρδανός, ενώ τα μέσα ενημέρωσης της Ελλάδας και του εξωτερικού έδειξαν γρήγορα αντανakλαστικά, προβάλλοντας μαζί με πολλά πανεπιστημιακά ιδρύματα της χώρας το 3ο Θερινό Πανεπιστήμιο. Φέτος χορηγοί επικοινωνίας μας είναι η ΕΡΤ, η ΕΡΤ3 και το 1ο Πρόγραμμα της Ελληνικής Ραδιοφωνίας. Σημαντική η βοήθεια και του Τηλεοπτικού Σταθμού της Βουλής των Ελλήνων. Θερμές ευχαριστίες απευθύνουμε και στην εταιρεία HELLENIC SEAWAYS η οποία προσφέρει την ακτοπλοϊκή μετάβαση των φοιτητών του 4ου Δ.Θ.Π. στη Σύρο.

Αξίζει να υπογραμμιστεί ότι πρόσφατα κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις Gutenberg και ο συλλογικός τόμος *Ελληνική Γλώσσα, Πολιτισμός και ΜΜΕ* που περιλαμβάνει τις εισηγήσεις των δύο πρώτων Θερινών Πανεπιστημίων και εμπλουτίζεται με μελέτες και άρθρα κορυφαίων Καθηγητών από τα

Πανεπιστήμια της Ελλάδας, του Χάρβαρντ και του Ρίο Ντε Τζανέιρο.

Μέσα και πίσω από όλες αυτές τις συνέργειες βρίσκονται άνθρωποι που πίστεψαν στη δουλειά μας και μας εμπύχωσαν να συνεχίσουμε. Είμαστε ευγνώμονες σε όλους και σε κάθε έναν χωριστά. Εργαστήκαμε έναν ολόκληρο χρόνο για να ετοιμάσουμε μία εβδομάδα θερινής σπουδής στην υποστήριξη του ελληνικού πολιτισμού και της ελληνικής γλώσσας στα σύγχρονα ελληνικά και ευρωπαϊκά ΜΜΕ.

Με επίγνωση του μεγέθους της ευθύνης που συνεπάγεται η ανάληψη της διοργάνωσης, καταβάλαμε κάθε δυνατή προσπάθεια το 4ο Διεθνές Θερινό Πανεπιστήμιο στην Ερμούπολη της Σύρου να προσφέρει στους Έλληνες και ξένους συμμετέχοντες μία ωφέλιμη και συναρπαστική εμπειρία, όπως ακριβώς αξίζει σε μία ακαδημαϊκή δράση υψηλών προδιαγραφών.

Με εξαιρετική τιμή
Νικολέττα Τσιτσανούδη-Μαλλίδη
Ακαδημαϊκή Διευθύντρια 4ου Δ.Θ.Π.

Σύρος 1954. Πωλητές λουκουμιών ετοιμάζονται να ανέβουν στο πλοίο της γραμμής [φωτ. Robert A. McCabe].

Η ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ ΣΤΗΝ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΟΙΟΤΗΤΑ

Η ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΟΥ με τους συντελεστές του 4ου Διεθνούς Θερινού Πανεπιστημίου (Ελληνική Γλώσσα, Πολιτισμός και ΜΜΕ), τα προηγούμενα έτη στην Άνδρο και φέτος στη Σύρο, προκύπτει από τις εντυπώσεις που αποκόμισα παρακολουθώντας και συμμετέχοντας στις προηγούμενες ακαδημαϊκές δράσεις. Αυτό που τις χαρακτήριζε ήταν η ακαδημαϊκότητα, η συνέπεια και η άρτια διοργάνωση, που δεν επέτρεπε την παραμικρή απόκλιση από ένα πρόγραμμα που σχεδιαζόταν πολλούς μήνες πριν, με επιμονή και στόχευση στη λεπτομέρεια. Επιπλέον, τις διέκρινε η ανησυχία της βελτίωσης, η επίγνωση της ευθύνης, η σοβαρότητα και η ανταπόκριση στις προσδοκίες και την προσμονή των δεκάδων σπουδαστών που άφηναν τις διακοπές τους για να καθίσουν στο έδρανο ενός θερινού σχολείου.

Πάντοτε πίστευα πως ένα θερινό πανεπιστήμιο μπορεί να είναι πιο ευεπίφορο και ανοιχτό στις διεπιστημονικές προσεγγίσεις, σε σχέση ίσως με τα όσα συμβαίνουν σε ένα αμφιθέατρο, όπου η εξειδίκευση κατά κανόνα κυριαρχεί. Παράλληλα και

με έναν εξαιρετικά προσεκτικό σχεδιασμό μια θερινή ακαδημαϊκή δράση μπορεί να αναδειχθεί σε ένα διαρκές εργαστήριο, το οποίο δίνει τη δυνατότητα στους φοιτητές και τους ερευνητές να γνωρίσουν με έναν βιωματικό τρόπο άγνωστες πτυχές των θεματικών που αναπτύσσονται μέσα από τον επιστημονικό λόγο. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο, εργαζόμαστε όλοι στην ομάδα αυτή. Για παράδειγμα, το καλοκαίρι του 2017 στο σεμινάριο υπήρχε θεματική για τη λογοκρισία στη γελοιογραφία και παράλληλα οργανώσαμε έκθεση σκίτσου με τις δημιουργίες των σημαντικότερων Ελλήνων γελοιογράφων. Ουσιαστικά επιδιώξαμε την αλληλεπίδραση των φοιτητών με τους δημιουργούς του σκίτσου, συναντήσεις που εγκαινιάσαμε και τις προηγούμενες χρονιές, όπως συνέβη με την επίσκεψη του Παντελή Βούλγαρη στην Άνδρο και του Γιάννη Σμαραγδή στην Κρήτη. Αλλά και η συναυλία του Βασίλη Λέκκα που δόθηκε σε ένα εξωκλήσι του νησιού προς τιμήν των συμμετεχόντων, προσέφερε ακούσματα στους νέους που άφησαν εξαιρετικές εντυπώσεις. Φέτος, θα προσπαθήσουμε να συνεχίσουμε και να εμπλουτίσουμε αυτή την καλή πρακτική με νέες ιδέες, συνεργαζόμενοι με τον Δήμο Σύρου και τη δημοσιογράφο κ. Τέτα Βαρλάμη.

Εστιάζουμε επίσης στη γνωριμία των φοιτητών με την ιστορία του νησιού, τη φυσιογνωμία, τους σημαντικούς δημιουργούς του. Πολύ σημαντική θεωρούμε την ενίσχυση της συμμετοχής των σπουδαστών στην εκπαιδευτική διαδικασία μέσα από τα workshops και τις παρουσιάσεις των εργασιών, σε ένα κλίμα

έντονης συνεργατικής διάθεσης και ενδυνάμωσης. Επίκαιρα ζητήματα μπαίνουν στο μικροσκόπιο και αναζητάμε την ανατροφοδότηση του λόγου μας μέσα από τα κείμενα και τις εμπειρίες που θα μας καταθέσουν οι φοιτητές και οι σπουδαστές μας. Δεν θα ξεχάσω, ανάμεσα σε άλλα, το συγκινητικό αφιέρωμα των σπουδαστών του 2ου Θερινού Πανεπιστημίου στο μεταναστευτικό ζήτημα και τις εμπειρίες που μας μετέφεραν παιδιά που εργάστηκαν ή πρόσφεραν εθελοντικά τις υπηρεσίες τους στα hot spots.

Τέλος, θα ήθελα να τονίσω ότι είναι ιδιαίτερη η τιμή και η χαρά μου να συνεργάζομαι με την κ. Νικολέττα Τσιτσανούδη και να συμμετέχω σε ένα τέτοιο πρόγραμμα που διακρίνεται για τη νεωτερικότητα και την άψογη οργάνωσή του σε όλα τα επίπεδα.

Γιάννης Μαμάης
Ειδικός Σύμβουλος 4ου Δ.Θ.Π.

ΑΝΙΧΝΕΥΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ
ΚΑΙ ΤΗ ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΟΥ ΛΑΘΟΥΣ
ΟΡΙΣΜΕΝΕΣ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ και διαρκής εξέλιξη της γλώσσας αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό ενός κορυφαίου ζωντανού οργανισμού που μιλιέται από βιολογικά ενεργές υπάρξεις. Επηρεαζόμενη κάθε φορά από ποικίλα κοινωνικοπολιτικά, οικονομικά και ευρύτερα πολιτισμικά δεδομένα, η γλωσσική κοινότητα απογειώνει ή συρρικνώνει μέσα από τις τρέχουσες χρήσεις μορφές και τύπους τους οποίους άλλοτε περιβάλλει με την αίγλη του κανόνα και την ισχύ του προτύπου και άλλοτε απαξιώνει ως απαρχαιωμένους, ιδεολογικά ελέγξιμους, ιστορικά λανθασμένους ή και υποδεέστερους από κοινωνική άποψη.

Επιπλέον, κατά καιρούς και κυρίως για ιδεολογικούς λόγους, αναπτύσσονται απόλυτες, περιοριστικές ή κλειστές αξιολογικές στάσεις απέναντι στη γλώσσα, που διακρίνονται για τους αφορισμούς και την κινδυνολαγνεία τους. Όσο κι αν ο εκπαιδευτικός καλείται να διδάσκει στους μαθητές τις νόρμες των Γραμματικών και τα πρότυπα των λεξικών, ο γλωσσολόγος δεν μπο-

ρεί παρά να περιγράφει και να κατανοεί αυτές τις αλλαγές, αντιμετωπίζοντας και προτείνοντας εναλλακτικούς τρόπους προσέγγισης του γλωσσικού λάθους (Θεοδωροπούλου και Παπαναστασίου, 2001: 200).

Το γλωσσικό λάθος ορίζεται¹ ως απόκλιση από τη γλωσσική νόρμα που αποτελεί πρότυπο για μία κοινότητα και περιβάλλεται με το κύρος του κανόνα.² Ωστόσο, η σχετικότητα του ορισμού γίνεται προφανής εάν ληφθούν υπόψη οι διαφοροποιήσεις και οι παραλλαγές που είναι δυνατόν να συνοδεύουν ή να χαρακτηρίζουν τις ποικίλες αποκρυσταλλώσεις των γλωσσικών μορφών κατά τις διαδικασίες της κωδικοποίησής τους στις Γραμματικές και τα λεξικά μιας γλώσσας, από τη μια, και τη ζώσα επικοινωνία των χρηστών της στον οικείο και καθημερινό ή ανεπίσημο λόγο, από την άλλη (Θεοδωροπούλου και Παπαναστασίου, 2001: 199).

Ωστόσο, οι γλωσσικές μορφές που εκτίθενται στις Γραμματικές και τα λεξικά αφορούν αναπόδραστα συγκεκριμένες χρονικές περιόδους, ενώ δεν είναι δυνατόν να καταγράφονται γλωσ-

1. Διαχωρίζουμε το γλωσσικό λάθος από πιθανή σύγχυση ή ταύτισή του με το ορθογραφικό λάθος. Το ορθογραφικό λάθος είναι μία παράβαση ή απόκλιση από τους κανόνες της ορθογραφίας, δηλαδή του τυποποιημένου συστήματος γραφής που διαθέτει κάθε γλώσσα. Το ορθογραφικό λάθος μπορεί να σχετίζεται με τον συλλαβισμό, την κεφαλαιοποίηση, τα σημεία στίξης κ.ά.

2. Αποτέλεσμα είναι η νόρμα να παρουσιάζεται ως η μοναδική ορθή γλωσσική μορφή.

σικές αλλαγές που διαρκώς συντελούνται σε όλα τα γλωσσικά επίπεδα. Επιπλέον, τον λόγο ο οποίος απέκτησε σύνθετη και πολύπλοκη μορφή εξετάζει από πλευράς εσωτερικού μηχανισμού, συνδέσεως μεμονωμένων λέξεων και φράσεων σε ενιαίο σύνολο το μέρος της Γραμματικής που ιδιαίτερα ονομάζεται Συντακτικό ή Σύνταξη (Λαϊνάς, 2000: 20). Η ζωτικότητα, οι παραλλαγές και η ρευστότητα (Σετάρτος, 1991: 30-31) που ενδημούν ως χαρακτηριστικά στον ζωντανό προφορικό λόγο δεν είναι εύκολο ούτε δυνατόν να αποτυπώνονται στα βιβλία του Συντακτικού και στα λεξικά. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι πολυειδείς εκφορές του λόγου των έμφυχων συντελεστών, όταν αξιολογούνται μέσα από την κλειστή οπτική των επίσημα καταγεγραμμένων μορφών, να θεωρούνται γλωσσικά λάθη. Πρόκειται για αναπόφευκτη συνέπεια, στον βαθμό που από τη μία πλευρά έχουμε λόγους εν ζωή ομιλητών και από την άλλη ρυθμιστικά και κλειστά εγχειρίδια που τη στιγμή της έκδοσης παραδίδονται ως «ολοκληρωμένα» και «τελειωμένα» κείμενα.³

Τα γλωσσικά λάθη μπορούν να θεωρηθούν πρώιμοι μάρτυρες μιας επικείμενης γλωσσικής αλλαγής. Η ύπαρξη και η εκδήλωσή τους αμφισβητεί τις παραδομένες και «καλά ζυγισμένες» μέχρι τη στιγμή της παρέκκλισης μορφές, η αντοχή των οποίων θα κριθεί στον χρόνο από την ένταση, την επιμονή, τη

3. Στη δεύτερη περίπτωση η προσέγγιση μπορεί να χαρακτηριστεί καθαρά φιλολογική στον βαθμό που υπάρχει μια «δουλική» πρόσδεση στη γραπτή γλώσσα σε βάρος της ζωντανής.

συνέχεια και τελικά την εξέλιξη της αρχικής παραφθοράς. Με βάση προβληματισμούς και σκέψεις αυτού του είδους, αντενδείκνυνται οι κινδυνολογίες και καταστροφολογίες σε σχέση με το γλωσσικό σύστημα. Τέτοιου είδους συμπεριφορές συγκροτούν αξιολογικές και ρυθμιστικές/κανονιστικές στάσεις απέναντι στη γλώσσα με κοινωνικές,⁴ αλλά και επιστημονικές⁵ επιπτώσεις.

Τα γλωσσικά λάθη χωρίζονται σε λάθη που αφορούν το γλωσσικό σύστημα (στο φωνητικό/φωνολογικό, στο μορφολογικό, στο συντακτικό, στο σημασιολογικό και λεξιλογικό επίπεδο), σε λάθη που αφορούν τη χρήση της γλώσσας (αφορούν κυρίως τον προφορικό λόγο και για την ερμηνεία τους είναι αναγκαία η κατανόηση και των κοινωνικών συμφραζομένων), αλλά και σε λάθη που αφορούν τη γραπτή μορφή της γλώσσας (ορθογραφικά λάθη) και οφείλονται στη λεγόμενη «ιστορική ορθογραφία» (Θεοδωροπούλου και Παπαναστασίου, 2001: 200-202).

Ο Σετάτος (1991) διακρίνει τα «λάθη κατά τη γλωσσική δραστηριότητα», όπως τα ονομάζει, σε είδη. Πρόκειται για τα ορθογραφικά, αναγνωστικά, ακουστικά, αρθρωτικά λάθη, αλλά και για τα λάθη κατανόησης και καταστάσεως επικοινωνίας.

4. Όσοι δεν χρησιμοποιούν αυτές καθαυτές τις χρήσεις της επίσημης και σωστής γλώσσας στιγματίζονται ως «κοινωνικά υποδεέστεροι», «αμόρφωτοι», «ακαλλιέργητοι» κ.λπ.

5. Αναφέρονται παραδειγματικά οι διάφορες εκκαθαρίσεις της γλώσσας από τις αποκλίσεις και τις παρεκκλίσεις της, οι οποίες και λαμβάνουν το ιδεολογικό επίχρισμα του κινδύνου αφανισμού ή της αλλοίωσης της συγκεκριμένης γλώσσας (Θεοδωροπούλου και Παπαναστασίου, 2001: 199).

Στα λάθη της «γλωσσικής περιοχής» συγκαταλέγονται τα φωνολογικά/φωνητικά, μορφολογικά, συντακτικά, σημασιολογικά λάθη, οι αναμειξίσεις και οι παραφθορές, τα λάθη λεξιλογικής επιλογής και αυτά της γραπτής μορφής. Στο πεδίο της κοινωνιογλωσσολογίας και της διαλεκτολογίας τοποθετούνται οι ατομικές (ιδιολεκτικές) και ομαδικές αποκλίσεις από την κοινή νεοελληνική γλώσσα. Ως λάθη επικοινωνίας αντιμετωπίζονται οι παραβάσεις των αξιωμάτων της αλήθειας και της πληροφροκότητας. Επίσης, διακρίνονται τα λάθη στα επίπεδα της γλώσσας⁶ και στο επίπεδο της γλωσσολογικής ανάλυσης.⁷ Ο ίδιος (ό.π.) αναφέρεται ακόμη στα δικαιολογημένα λάθη, τα οποία έχουν καθιερωθεί και δεν γίνονται αισθητά, καθώς και στα «λάθη που δεν γίνονται ποτέ»... Ενδιαφέρονσα, τέλος, είναι και η κατηγορία των λαθών που ανήκουν στην ψυχογλωσσολογία (συναισθηματική φόρτιση, αφασία, σχιζοφρένεια, αλλά και λάθη παιδιών ή αλλόγλωσσων που μαθαίνουν μία γλώσσα).

Με βάση τις αρχές ότι α) ο χρόνος παραλλάζει τα γλωσσικά σημεία τα οποία υποχρεώνονται σε αλλοίωση, ακριβώς επειδή συνεχίζονται, αλλά και ότι β) η συνέχεια εξυπνοεί τη μετατόπιση, στο παρόν Θερινό Πανεπιστήμιο προσπαθούμε να

6. Αναφέρει για παράδειγμα τους τύπους *τότες*, *κρίμας*, *επειδής*, *αερόπλανο* και κάνει λόγο για «αδέξια χρήση των κωδίκων».

7. Παραπέμπει στη διαφορά μεταξύ του αγγλικού *error* και του *mistake*. Στην πρώτη περίπτωση ο ομιλητής δεν κατανοεί και δεν διορθώνει το λάθος του, ενώ στη δεύτερη το αντιλαμβάνεται και το διορθώνει.

καταδειξουμε τις αλλαγές που σημειώνονται σε μια σειρά γλωσσικών χρήσεων σε συντακτικά και νοηματικά περιβάλλοντα για τα οποία η Γραμματική λειτουργεί παντελώς απαγορευτικά. Τα γλωσσικά λάθη αντιμετωπίζονται ως πρόκριμα γλωσσικών αλλαγών ή ίχνη κυοφορούμενων γλωσσικών ανατροπών. Το γεγονός της εκτεταμένης χρήσης λέξεων ή σχημάτων μάς κάνει να αναρωτιόμαστε σε ποιες των περιπτώσεων η γλωσσική μετατροπή έχει ήδη συντελεστεί ή σταδιακά ολοκληρώνεται, καθώς το γλωσσικό έδαφος προετοιμάζεται για την είσοδο και επικράτηση των διάδοχων ισοδύναμων ή υποκατάστατων γλωσσικών τύπων και σχημάτων. Άλλωστε, η αρχή των μεταβολών, των «αλλοιώσεων» ή των «αποκλίσεων» βασιζεται στην αρχή της συνέχειας της γλώσσας.

Στις γλωσσικές χρήσεις που εντάσσονται κατ' αρχάς στην κατηγορία των συντακτικών λαθών και κατά δεύτερον στην κατηγορία των αναμίξεων και των λαθών λεξιλογικής επιλογής, προσθέτουμε εκείνες που αφορούν το πεδίο της επικοινωνίας, με διαφορετικές μεταξύ τους κλιμακώσεις, δεδομένου μάλιστα ότι άλλοτε η απόκλιση μπορεί να είναι αδιάφορη και να μην επηρεάζει το περιεχόμενο και άλλοτε να λειτουργεί κατά τρόπο καταστροφικό για τα μεταφερόμενα νοήματα και σε παιδευτικό επίπεδο. Τέλος, προσθέτουμε τα λάθη (errors) τα οποία οι ομιλητές τους δίνουν την εντύπωση ότι δεν τα αντιλαμβάνονται ούτε τα κατανοούν και κατά συνέπεια δεν είναι διατεθειμένοι να εισέλθουν στη διαδικασία της διόρθωσης. Διαφορετικά, δεν είναι εύκολη η ερμηνεία της παράβασης, στον βαθμό

που δεχόμαστε ότι κανείς, λόγου χάρη, δεν επιθυμεί να εμφανίζεται στην τηλεόραση και να κάνει γλωσσικά λάθη εν γνώσει του. Εάν αυτό κατά παράδοξο τρόπο συνέβαινε ή συμβαίνει, τότε ο ομιλητής αποκαλύπτει αν μη τι άλλο με αυτόν τον τρόπο δημοσίως την ανεπάρκεια ή την έλλειψη βασικών γνώσεων.

Κύριος και βασικός, πάντως, παράγοντας ενδυνάμωσης των αδιάκριτων ή και «λανθασμένων» χρήσεων δεν παύει να είναι η προβολή από τους παντοδύναμους διαύλους των ΜΜΕ και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Η προβολή αυτή φυσικοποιεί τη χρήση, καθώς της παρέχει κύρος και αίγλη από τη στιγμή που αρθρώνεται στην ιμπεριαλιστική δημόσια σφαίρα των ποικίλων (πολυ)μέσων. Νοηματικές και συντακτικές προσθαφαιρέσεις γίνονται ακόμη και για λόγους εικόνας ή ευρύτερα αισθητικούς, ενώ δεν αποκλείεται να προτιμάται μία «λανθασμένη» χρήση από τη μέχρι σήμερα ή χθες «ορθή», ειδικά για την περίπτωση των νέων. Αυτό μπορεί να συμβαίνει διότι μία τέτοια μετάδοση είναι δυνατόν να εκλαμβάνεται ως μια έκφραση συμπαράστασης και σύμπλευσης των επιτελών του τηλεοπτικού σταθμού προς τους νέους —και άρα και προς το γλωσσικό τους ρεπερτόριο— με διάθεση αμφισβήτησης και ανατροπής.

Ασφαλώς πρόκειται για ιδεολογικοποίηση που ενσωματώνει στοιχεία στρέβλωσης, στον βαθμό που η γλώσσα δεν μπορεί να γίνεται φορέας τέτοιων αντιλήψεων, από τις οποίες έχει ωστόσο υποφέρει στο παρελθόν. Άλλωστε, αρκετοί από τους συμβολισμούς περί τη δημοτική σχετίζονται με την προσπάθεια της εξουσίας να πείσει τις μάζες για τη φιλολαϊκότητα και την κοι-

νωνική της ευαισθησία. Θα μπορούσαμε μάλιστα να ισχυριστούμε ότι αρκετές από τις χρήσεις εντάσσονται σε μια απόπειρα παραφθοράς της γλώσσας ως ένδειξη της ανατρεπτικής διάθεσης, των αντιεξουσιαστικών προθέσεων και της ανάδειξης των πραγματικών, και όχι κατασκευασμένων από τις ιεραρχίες, συμφερόντων του λαού.

Οι εικονισμοί της δημοτικής και λαϊκής γλώσσας περισώζονται διαφοροποιούμενοι μέσω του εμπλουτισμού τους με νέες και επίκαιρες διαστάσεις (Τσιτσανούδη κ.ά., 2011). Κι ενώ η ανορθογραφία και το γλωσσικό λάθος ευρύτερα μπορεί να συνδέεται με το αίσθημα της σχολικής αποτυχίας (Παπαδοπούλου, 2004), τα γλωσσικά λάθη που ενδεχομένως έχουν την αφετηρία τους στον δημοσιογραφικό λόγο λειτουργούν ως ενός είδους απενοχοποίηση των χρηστών τους. Το γεγονός ότι οι χρήσεις «εμβαπτίζονται» στην τηλεοπτική «κολυμβήθρα» αποβαίνει σε βάρος της φόρμας και των κανόνων, αλλά υπέρ της ενδυνάμωσης αμφίβωλων, «λανθασμένων χρήσεων» ή και τελικά νεωτερικών χρήσεων.

Η αποδοχή ή η απόρριψη της μιας ή της άλλης γλωσσικής χρήσης δεν είναι τελικά παρά μια προσωπική υπόθεση των χρηστών και συναρτάται με το επίπεδο καλλιέργειας του λεγόμενου αυθεντικού κριτικού αλφαριθμητισμού (Cummins, 2002).

Νικολέττα Τσιτσανούδη-Μαλλίδη
Επίκ. Καθηγήτρια Γλωσσολογίας και Ελληνικής
Γλώσσας Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
Fellow in Comparative Cultural Studies, Center
for Hellenic Studies, Harvard University

Βιβλιογραφία

- Cummins, J. (2002). *Ταυτότητες υπό διαπραγμάτευση*, μτφρ. Σ. Αργύρη. Αθήνα: Gutenberg.
- Θεοδωροπούλου, Μ. και Παπαναστασίου, Γ. (2004). «Το γλωσσικό λάθος». Στο Χριστίδης, Α.-Φ. (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός για τη γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Λαϊνιάς, Θ. (2000). *Συζενκτικό Συντακτικό της Αρχαίας και της Κοινής Νεοελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: αυτοέκδοση.
- Παπαδοπούλου, Σμ. (2004). *Η μάθηση της ορθογραφίας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Saussure, F. de (1979). *Μαθήματα Γενικής Γλωσσολογίας*, μτφρ. Φ. Δ. Αποστολόπουλος. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Σετάτος, Μ. (1991). «Τα γλωσσικά λάθη και η αντιμετώπισή τους». *Φιλολόγος*, 63, 17-39.
- Τσιτσανούδη, Ν., Λυγούρα, Αν., Σακατζής, Δ. (2012). «Οι παρατηρούμενες αλλαγές στους συμβολισμούς της δημοτικής γλώσσας μετά το 1976». Στα *Πρακτικά του Συνεδρίου «1976-2011: 35 χρόνια από τη Γλωσσολογική Μεταρρύθμιση» (Δίον Πιερίας, 4-6 Νοεμβρίου 2011)*. Προσπελάστηκε στις 20/12/2012 από http://www.ins.web.auth.gr/cms/index.php?option=com_content&view=article&id=515&Itemid=168 στην ιστοσελίδα του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών.

Μερική άποψη του εμβληματικού Δημοτικού Θεάτρου «Απόλλων».

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΕΙΣΗΓΗΣΕΩΝ

Α. ΕΥΣΥΝΟΠΤΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΟΜΙΛΙΑΣ ΤΗΣ Α.Ε. ΤΟΥ ΠτΔ ΚΥΡΙΟΥ ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΥ

Από την Επαλήθευση στην Επιλάθευση:
Το χρονικό της επιστημολογικής εξέλιξης
από τους Προσωκρατικούς έως την εποχή μας

Α.Ε. ο ΠτΔ Προκόπιος Παυλόπουλος

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ της σύγχρονης επιστημολογικής εξέλιξης μπορεί να περιγραφεί ως ένα «διάνυσμα», το μήκος του οποίου οριοθετούν, στη μια άκρη του, η μέθοδος της «Επαλήθευσης» και, στην άλλη άκρη του, η μέθοδος της «Επιλάθευσης». Η πρώτη επεδίωξε να προστατεύσει τις αμιγώς επιστημονικές προτάσεις από άλλες, που δεν πληρούν τις προδιαγραφές μιας πραγματικά επιστημονικής πρότασης, αποδείχθηκε όμως ανεπαρκής ως ασφα-

λές κριτήριο της επιστημονικής αλήθειας προτάσεων, εκτός του πεδίου της Λογικής και των Μαθηματικών. Η «μεγάλη ανατροπή» της μεθόδου που υιοθέτησε ο Albert Einstein για την διατύπωση της Θεωρίας της Σχετικότητας οδήγησε στην διατύπωση της διαδικασίας της Επιλάθευσης ως μέσου απόδειξης της επιστημονικής αλήθειας μιας πρότασης, εκτός του χώρου της Λογικής και των Μαθηματικών. Από την διαδικασία της απλής διαψευσιμότητας μιας επιστημονικής πρότασης, οδηγηθήκαμε στην σύλληψη της «Επιστημονικής Επανάστασης», η οποία συντελείται μέσα από την αντικατάσταση του ήδη αποδεκτού επιστημονικού «Παραδείγματος» από άλλο, υπό συγκεκριμένες συνθήκες.

Τα σωζόμενα έργα των Προσωκρατικών παρέχουν παραδείγματα, τα οποία δείχνουν ότι στην μεγαλειώδη πορεία τους προς την γέννηση και την εξέλιξη της Επιστήμης ακολούθησαν, σε πολύ γενικές βεβαίως γραμμές και τηρουμένων των επιστημονικών αναλογιών της εποχής, την μέθοδο της επιλαθευτικής διαδικασίας. Στην λάμπουσα πορεία της επιστημονικής δημιουργίας, που ξεκίνησε από τους Προσωκρατικούς, έβαλε τέλος η έναρξη του Μεσαίωνα. Εάν δεν μεσολαβούσε ο δεσποτισμός του Μεσαίωνα, ο Άνθρωπος της Δύσης θα είχε κατακτήσει το διάστημα πριν ολοκληρωθεί η πρώτη χιλιετία μ.Χ.

Β. ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Γιατί αλλάζει η ορθογραφία της γλώσσας μας:
Παραδείγματα - Λεξικά

Γεώργιος Δ. Καψάλης
Πρύτανης Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

ΟΙ ΑΛΛΑΓΕΣ στην ορθογραφία των λέξεων προκαλούν ξεχωριστό ενδιαφέρον, αλλά και δημιουργούν πολλές φορές μια μορφή σύγχυσης και αβεβαιότητας. Στο πλαίσιο της εισήγησης εξετάζεται μια σειρά από λέξεις, για τις οποίες δεν υπάρχει ενιαία ρύθμιση για την απλοποίηση της γραφής τους. Κατά συνέπεια, γίνεται σαφές ότι, σε πολλές περιπτώσεις, ακολουθήθηκαν διαφορετικές πρακτικές και υπήρχαν διαφορετικοί λόγοι που οδήγησαν στην απλοποίηση της ορθογραφίας των λέξεων. Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης ο τρόπος που το κάθε Λεξικό προβαίνει στις δικές του ορθογραφικές επιλογές. Χρησιμοποιούνται επιμέρους παραδείγματα, για να αναδειχθεί η ορθογραφική επιλογή του κάθε Λεξικού.

«Επέστρεφε»!:
Λογοτεχνικές «ανορθογραφίες»;

Κώστας Ντίνας
Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

«ΤΟ “ΕΠΕΣΤΡΕΦΕ”, με το χοντρό γραμματικό λάθος του τίτλου του, έχει προκαλέσει πολλών αναγνωστών και κριτικών την απορία και τη δυσαρέσκεια. Τι μπορεί να χρειάζεται ένα τέτοιο λάθος, βαλμένο με τόση αυταρέσκεια και τόση επιμονή στο ωραιότατο αυτό ποίημα;» αναρωτιέται ο Κ. Θ. Δημαράς.

Πάνω σε αυτό το ερώτημα επιχειρείται μια γενικότερη συζήτηση γύρω από την έννοια του γλωσσικού λάθους ή/και της γλωσσικής παρέκκλισης στον χώρο της λογοτεχνίας – και όχι μόνο. Με αφορμή τον Καβάφη και την... παρέκκλισή του γίνεται γενικότερος λόγος περί γλωσσικής ελευθερίας.

Λάθος, νόημα, κανόνας:

Το γλωσσικό λάθος και η συμβολή του
στο πέρασμα από τη μια γλωσσική δομή στην άλλη

Ζωή Γαβριηλίδου

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

ΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ είναι φορέας συντηρητισμού παράλληλα με τον δυναμισμό που κρύβει. Οι γλωσσικές αλλαγές ξεκινούν από τη χρήση της γλώσσας και μπορούν να εμφανιστούν με τη μορφή λάθους, δηλαδή υπέρβασης του συστήματος, όταν αυτό παρουσιάζει ασάφεια ή αδιαφάνεια για τους ομιλητές. Η αδιαφάνεια, που μπορεί να οφείλεται σε εξελίξεις και μεταβολές, οδηγεί στη δημιουργία εσφαλμένων τύπων που πλάθονται κατ' αναλογία με άλλους σαφέστερους ή ομαλότερους (π.χ από *ανέκαθεν* αντί *ανέκαθεν*, γιατί το επίθημα *-θεν* έχει χάσει τη σημασιολογική του διαφάνεια, επομένως ο ομιλητής καταφεύγει στη χρήση της πρόθεσης από για να δηλώσει αυτό που παλιά σαφώς δήλωνε το *-θεν*).

Η ιστορία έχει δείξει ότι αυτά που σε μια εποχή θεωρούνται λάθη αποτελούν δυνάμει τη δομή της επόμενης φάσης, αν τα δεχτεί συνολικά η γλωσσική κοινότητα.

Η βαρύτητα του λάθους:
Μια ασαφής περιοχή

Πηνελόπη Καμπάκη-Βουγιουκλή
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Ο ΠΛΗΡΗΣ και ολοκληρωμένος ορισμός της έννοιας «λάθος» είναι αδύνατος, μια και υπεισέρχονται παράγοντες όπως κοινωνικοί, οικονομικοί, πολιτισμικοί και φιλοσοφικοί. Οι ταξινομήσεις λαθών με βάση παραμέτρους που ορίζει ο/η κάθε ερευνητής/τρια έχουν σκοπό να συμφωνήσουν οι εμπλεκόμενοι/ες για το τι θα θεωρούν «λάθος» στη συγκεκριμένη διαδικασία. Όμως τα πράγματα δεν είναι απολύτως σαφή επειδή το «λάθος» κινείται εγγενώς μέσα σε μια ασαφή περιοχή: όταν κανείς καλείται ν' αποφασίσει αν κάτι είναι σωστό ή λάθος, δεν ταυτίζεται υποχρεωτικά και απόλυτα με τη γνώμη των υπολοίπων, ακόμη δε περισσότερο δεν μπορεί να υπάρξει ομοθυμία για τη σοβαρότητα/βαρύτητα του λάθους. Την ασάφεια της έννοιας «λάθος» διερευνούμε με τη βοήθεια των ασαφών συνόλων και της ράβδου V&V (Vougiouklis & Vougiouklis bar, 2009).

Περιπτώσεις αντιμετώπισης του λάθους
ως παρέκκλισης κατά την αρχαιότητα

Ιωάννης Πετρόπουλος
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης,
CHS-GR, Harvard University

ΤΟ ΛΑΘΟΣ ως έννοια προϋποθέτει την κανονικότητα, όπως (π.χ.) το έγκλημα προϋποθέτει την έννοια της δικαιοσύνης και του νόμου γενικότερα. Ο εισηγητής επικεντρώνεται στο «λεξιλόγιο του γλωσσικού/γλωσσολογικού λάθους», ξεκινώντας από τη *Ρητορική Τέχνη* και τους *Σοφιστικούς Ελέγχους* του Αριστοτέλη και επισκοπώντας τους σχετικούς όρους (βαρβαρισμός, σολοικισμός, ημαρτημένα, ακατάλληλον, ανωμαλία κ.ά.), σε διάφορες πηγές όπως τα ομηρικά σχόλια, τα λεξικά της Δεύτερης Σοφιστικής (του 2ου αιώνα μ.Χ.) και εντεύθεν (παρεμπιπτόντως δεν χρησιμοποιείται εν προκειμένω ο όρος λάθος). Ο βαρβαρισμός προϋποθέτει την κανονικότητα του ελληνισμού, δηλαδή των σωστών Ελληνικών κυρίως στο επίπεδο των μεμονωμένων λέξεων. Επισημαίνονται επίσης περιπτώσεις γραμματικών και υφολογικών («λαθών») και η περίπτωση κατά την οποία η απόκλιση εξορθολογίζεται με την επίκληση της συνήθειας, δηλαδή της καθημερινής χρήσεως.

Το γραμματικό σύστημα ως τυπική γνώση
και ως μέσο δημιουργικής χρήσης της γλώσσας
Επιχειρώντας τη διάκριση μεταξύ γλωσσικού
και επικοινωνιακού λάθους

Ναπολέον Μήτσης
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ αλλά και η θεωρία του δομισμού περιόριζαν τη μελέτη και περιγραφή της γλώσσας αποκλειστικά στη διάσταση μορφής, δηλαδή στο επίπεδο των γραμματικών τύπων, αγνοώντας τις σημασίες και αποφεύγοντας συστηματικά κάθε αναφορά ή συσχετισμό με παράγοντες που βρίσκονται έξω από το γλωσσικό σύστημα.

Σε αντίθεση με τις απόψεις αυτές, η επικοινωνιακή προσέγγιση έδωσε το βάρος στις σημασίες και ταυτόχρονα προέβη σε οργανική σύνδεση του γλωσσικού συστήματος με το περιβάλλον και τη γλωσσική χρήση. Η εξέλιξη αυτή, πέρα από τις γενικότερες συνέπειες στον τρόπο περιγραφής και ανάλυσης της γλώσσας, συνέβαλε σε μια νέα σύλληψη του λάθους ως λειτουργικού φαινομένου, το οποίο μπορεί να αφορά είτε το επίπεδο του συστήματος, ως γλωσσικό λάθος, είτε το επίπεδο της χρήσης, ως λάθος επικοινωνιακό.

«Λάθη» και δημιουργικότητα

Σταματία Κουτσοιλέλου-Μίχου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΛΑΘΟΣ συνιστά μια χρήση που είναι διαφορετική από την προτυποποιημένη νόρμα και οφείλεται, κυρίως, σε άγνοια των κανόνων και μηχανισμών της γλώσσας. Υπάρχουν, όμως, και «λάθη» που προκύπτουν, αντίθετα, από γνώση και δημιουργική εκμετάλλευση αυτών των μηχανισμών. Πρόκειται για αποκλίσεις από τη σχηματική γνώση του κόσμου, της γλωσσικής νόρμας, των κειμενικών τύπων και της επικοινωνιακής κατάστασης. Είναι χρήσεις εμπρόθετες που σκοπεύουν να αυξήσουν την πληροφορητικότητα του κειμένου, να δώσουν έμφαση, να εστιάσουν την προσοχή του αποδέκτη, να προκαλέσουν γέλιο, να σατιρίσουν καταστάσεις, να ειρωνευθούν και, γενικά, να εκφράσουν τη στάση και την αξιολόγηση του δημιουργού τους. Εμφανίζονται σε πολλές και ποικίλες επικοινωνιακές καταστάσεις, όπως, καθημερινό λόγο, διαφήμιση, δημοσιογραφικό λόγο, ηλεκτρονική επικοινωνία ακόμα και επιστημονικό λόγο. Είναι χρήσιμο να γνωρίσουμε και να προσεγγίσουμε τις μορφές και τις λειτουργίες αυτών των αποκλίσεων για να κατανοήσουμε περισσότερο το γλωσσικό σύστημα και τους μηχανισμούς της γλωσσικής δημιουργικότητας.

Λάθη, κανόνες και γλωσσική κατάρτηση

Ευαγγελία Θωμαδάκη

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

ΕΧΟΥΝ ΤΑ ΛΑΘΗ οργανική σχέση με τους κανόνες, αποτελώντας την άλλη όψη του νομίσματος; Τα πορίσματα που προκύπτουν τόσο από τη μελέτη της κατάρτησης της μητρικής γλώσσας όσο και από την έρευνα της ανάπτυξης της δεύτερης και της ξένης γλώσσας δείχνουν προς αυτήν την κατεύθυνση. Εγκαταλείποντας την απλουστευμένη οπτική του στιγματισμού του γλωσσικού λάθους η επιστημονική έρευνα χρησιμοποιεί τα λάθη (τις αποκλίσεις), μαρτυρίες οι οποίες είτε ατελείς είτε ως επικοινωνιακά ατελέσφορες πραγματώσεις όχι μόνον επιβεβαιώνουν την ύπαρξη των κανόνων, αλλά και φέρνουν στο φως τις βαθύτερες νοητικές διεργασίες της γλώσσας. Με τον τρόπο αυτό ερμηνεύεται πιο ολοκληρωμένα η διαφορά μεταξύ «σωστού» και «λάθους» και η αλληλεπίδρασή τους, καθώς επίσης και τα είδη, το εύρος της ποικιλίας, η λειτουργία των λαθών, οι πιθανότητές τους να επιβιώσουν στη γλώσσα ή να υποχωρήσουν.

Στην εισήγηση παρουσιάζονται παραδείγματα («λαθών») από την έρευνα της ανάπτυξης της Ελληνικής ως μητρικής αφενός και της κατάρτησής της ως δεύτερης ή ξένης αφετέρου και θα συζητηθεί ο ρόλος τους στις διαφορετικές αυτές συνθήκες.

Θέματα προφοράς της Ελληνικής:
Ποικιλία και δυναμική της μεταβολής

Ευγενία Γ. Μαγουλά

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ο ΠΡΟΦΟΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ συνιστά το πρώτο επίπεδο παρατηρούμενων γλωσσικών αλλαγών. Στα επίπεδα φωνητικής/φωνολογίας, οι διαφορετικές προφορές λέξεων ή συγκεκριμένων συλλαβών συγχρονικά συνιστούν τον προάγγελο γλωσσικών μεταβολών. Για παράδειγμα, στη Νέα Ελληνική παρατηρείται ποικιλία στην προφορά ηχηρών και άηχων κλειστών σε διάφορες θέσεις στο εκφώνημα («πέντε» [ˈpede]/[ˈpende], «τη(ν) πόρτα» [tiˈporta]/[tiˈmborta]/[tiˈborta]). Επίσης, υπάρχει δυναμική εξέλιξης στην προφορά λέξεων που εμφανίζουν δομές [i(άτονο) + Φωνήεν], π.χ. «διάθεση» [diˈaθesi]/[ˈdjaθesi], «κακοήθεια» [kakoˈiθia]/[kakoˈiθca] κ.ά. Κατά τη σύνθεση με πρόθημα που λήγει σε -ν (π.χ. εν, συν), παράγωγες λέξεις εμφανίζουν ποικιλία στην προφορά «έγγαμος» [ˈeɲɣamos]/[ˈeɣamos].

Ποια είναι τα χαρακτηριστικά των παρατηρούμενων ποικιλιών και ποιες αιτίες τις προκαλούν; Ποιες ποικιλίες δηλώνουν δυναμική εξέλιξης και ποιες θα χαρακτηρίζονταν ως λανθασμένες; Τελικά, ο τρόπος που προφέρουμε έχει επίδραση στους ακροατές και την επικοινωνία μας;

Μια διεισδυτική ματιά
στα γλωσσικά «λάθη» στα ελληνικά

Γιώργος Ι. Ευδόπουλος
Πανεπιστήμιο Πατρών

ΣΤΗΝ ΕΙΣΗΓΗΣΗ περιλαμβάνονται τα εξής: Ορισμός της έννοιας του «λάθους» και διάκριση των ειδών γλωσσικών λαθών ή αποκλίσεων που αναγνωρίζει η γλωσσολογία. Επικέντρωση στην απόκλιση από τη γλωσσική νόρμα και ανίχνευση της φύσης των σχετικών («λαθών»), με διάκριση της επιστημονικής από τη μη επιστημονική προσέγγιση. Διάκριση των «λαθών» αυτών σε τρεις κατηγορίες: συστημικά λάθη, λάθη χρήσης και λάθη γραφής, με παραδείγματα και εξέταση για την κάθε περίπτωση των πιθανών λόγων γένεσής τους. Αναφορά στο φαινόμενο της υπερδιόρθωσης και εξέταση των αποκλίσεων που προκαλούνται εξαιτίας του αλλά και στην τάση εξαρχαϊσμού που παρατηρείται τον τελευταίο καιρό στη γλώσσα μας. Τέλος, διατύπωση προτάσεων που αφορούν τον τρόπο αντιμετώπισης των («λαθών») αυτών από την εκπαίδευση.

Τα «λάθη» του σήμερα, «κανόνες» του αύριο;

Νικολέττα Τσιτσανούδη-Μαλλίδη

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

ΜΕ ΒΑΣΗ τις αρχές ότι α) ο χρόνος παραλλάζει τα γλωσσικά σημεία τα οποία υποχρεώνονται σε αλλοίωση, ακριβώς επειδή συνεχίζονται, αλλά και ότι β) η συνέχεια εξυπονεί τη μετατόπιση, η εργασία καταδεικνύει τις αλλαγές που σημειώνονται σε γλωσσικές χρήσεις σε ποικίλα συντακτικά και νοηματικά περιβάλλοντα για τα οποία η γραμματική λειτουργεί παντελώς απαγορευτικά. Τα γλωσσικά λάθη αντιμετωπίζονται ως πρόκριμα γλωσσικών αλλαγών ή ίχνη κυφορούμενων γλωσσικών ανατροπών. Εξετάζονται περιπτώσεις κατά τις οποίες η γλωσσική μετατροπή έχει ήδη συντελεστεί ή σταδιακά ολοκληρώνεται καθώς το γλωσσικό έδαφος προετοιμάζεται για την είσοδο και επικράτηση των διάδοχων ισοδύναμων ή υποκατάστατων γλωσσικών τύπων και σχημάτων. Αδρομερώς, η εργασία επιχειρηματολογεί υπέρ της άποψης ότι η αρχή των μεταβολών, των «αλλοιώσεων» ή των «αποκλίσεων» βασίζεται στην αρχή της συνέχειας της γλώσσας.

Γ. ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Μπορεί η ενσυναίσθηση να μας γλιτώσει από λάθη;

Νικόλας Προβελάκης

Harvard University

Η ΕΝΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗ προκρίνεται συχνά ως μέθοδος γνώσης του άλλου και σωστής επικοινωνίας. Η πόλωση που παρατηρείται στην πολιτική ζωή πολλών δυτικών χωρών ερμηνεύεται από πολλούς αναλυτές ως έλλειψη ενσυναίσθησης. Είναι χρήσιμο να ανατρέξουμε στην ιστορία της έννοιας αυτής, για να δούμε σε ποιο βαθμό μπορεί να αποτελέσει τη βάση μιας σωστής επικοινωνίας μεταξύ διαφορετικών ομάδων. Ένας από τους κεντρικούς θεωρητικούς της ενσυναίσθησης είναι ο Adam Smith, ο οποίος προσπάθησε να εξηγήσει τη λειτουργία της ενσυναίσθησης και τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να θεμελιώσει επικοινωνία, ηθική κρίση και κοινωνικό consensus. Όμως, μια περισσότερο προσεκτική ματιά στο έργο του αναδεικνύει τους πάμπολλους τρόπους με τους οποίους η ενσυναίσθηση μπορεί να οδηγήσει και σε λάθη. Η ανάλυση του Smith παραμένει, σε μεγάλο βαθμό, επίκαιρη και μπορεί να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε καλύτερα τα όρια της ενσυναίσθησης, ως μεθόδου σωστής επικοινωνίας.

Τα λάθη στην επικοινωνιακή διαχείριση
των ιατρικών λαθών

Ιωάννης Στεφανίδης
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

ΤΑ ΙΑΤΡΙΚΑ ΛΑΘΗ αποτελούν συχνή αιτία θνητότητας. Η επικοινωνιακή διαχείρισή τους, είτε είναι απόλυτα αντικειμενική είτε όχι, επικεντρώνεται σχεδόν αποκλειστικά στην τραγωδία των θυμάτων και στην προσωπική ενοχή. Με τραγικότητα διατυπώνεται η πάνδημη επιθυμία για παραδειγματική καταδίκη. Σε όλο αυτό, θεωρώ ότι ενυπάρχει η λανθασμένη υπόθεση ότι οι γιατροί δεν κάνουν λάθη, ενώ εκείνοι που κάνουν αποτελούν εγκληματικές εξαιρέσεις. Όμως, τα λάθη είναι αναπόφευκτα, σε κάθε εργασία και σε οποιοδήποτε οργανωμένο σύστημα που υπηρετείται από ανθρώπους. Τα νοσοκομεία δεν αποτελούν εξαιρεση στον γενικό αυτό κανόνα. Η παραδοχή αυτής της απλής αλήθειας είναι προαπαιτούμενο για μια πραγματική βελτίωση της περίθαλψης. Αντί να καταριόμαστε τους «εγκληματίες», ας επιδιώξουμε τη συστηματική πρόληψη, π.χ. με καθορισμένα πρωτόκολλα εργασίας, προς όφελος των ασθενών.

Η σημασία της επικοινωνίας κατά τη διαχείριση κρίσεων

Ιωάννης Καπάκης
Υπουργείο Εσωτερικών

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ είναι αδιαμφισβήτητη σε κάθε έκφραση του ανθρώπινου βίου, γίνεται όμως καταλυτική όταν επικρατούν συνθήκες εκτάκτου ανάγκης, σε συνάρτηση μάλιστα με τον περιορισμένο συνήθως χρόνο. Οι αποφάσεις που λαμβάνονται κατά τη διαχείριση μιας κρίσης είναι ταχύτατες, πολλαπλές και πολυεπίπεδες, ενώ η συνεργασία μεταξύ των εμπλεκόμενων προσώπων χρειάζεται να είναι απρόσκοπτη, βασιζόμενη σε ένα ολοκληρωμένο σύστημα και σε ένα συμπεφωνημένο σχέδιο ρόλων και αρμοδιοτήτων.

Παράλληλα με τη διαχείριση της πραγματικής κρίσης, λαμβάνει χώρα η επικοινωνιακή διαχείρισή της, η οποία επίσης χρειάζεται να στηρίζεται σε συγκεκριμένες αρχές και να εξυπηρετεί προκαθορισμένους στόχους, που αναλύονται στην παρούσα εργασία.

Επικοινωνιακή διαχείριση κρίσεων από τις Ένοπλες Δυνάμεις

Γρηγόρης Προξεράκος

Προεδρία της Ελληνικής Δημοκρατίας

ΟΙ ΚΡΙΣΕΙΣ αποτελούν αναπόσπαστο και καθημερινό στοιχείο στο σύγχρονο οικονομικό, κοινωνικό, στρατιωτικό και επιχειρηματικό περιβάλλον. Η πολυπλοκότητα και οι συνθήκες υπό τις οποίες εξελίσσονται οι κρίσεις, που αφορούν και εμπλέκουν στις Ένοπλες Δυνάμεις (Ε.Δ.), επιβάλλουν την ιδιαίτερα προσεκτική επικοινωνιακή διαχείρισή τους.

Η εισήγηση προσεγγίζει και καταδεικνύει την επίδραση και τον ρόλο της επικοινωνίας και των ΜΜΕ, σε περιόδους κρίσεων, οι οποίες αφορούν τις Ε.Δ. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρονται οι έννοιες της κρίσης και της διαχείρισης κρίσεων, οι τύποι των κρίσεων, αλλά και τα στάδια του κύκλου ζωής μιας κρίσης σε σχέση με τον χρόνο κάλυψης που αφιερώνουν γι' αυτήν τα ΜΜΕ. Τέλος, αναφέρονται οι έννοιες της εσωτερικής και εξωτερικής επικοινωνίας και η σημαντικότητά τους στην έκβαση μιας κρίσης, μέσω της ροής πληροφοριών, αλλά και της ανάπτυξης επικοινωνιακών στρατηγικών διαχείρισης, καθώς και της επιδερμικής αναφοράς συγκεκριμένων περιπτώσεων.

Τα fake news και η σύγχρονη
διαδικτυακή προπαγάνδα:
Η περίπτωση της ρητορικής του Τραμπ

Αλεξία Κουλούρη

Τηλεοπτικός Σταθμός της Βουλής των Ελλήνων

50

Η ΘΕΜΑΤΙΚΗ της φετινής διοργάνωσης του 4ου Διεθνούς Θερινού Πανεπιστημίου, που αναφέρεται ως *Το «λάθος» στη γλώσσα και την επικοινωνία - Η προσφορά και η δυναμική της παρέκκλισης*, συνιστά μια πρόκληση για τους ανθρώπους των μέσων ενημέρωσης που δημοσιογραφούν ή δημοσιολογούν. Στο πλαίσιο της εισήγησης, επιχειρείται ένας διαχωρισμός ανάμεσα στο αθώο λάθος, αυτό που από τους παλαιότερους στο επάγγελμα είχε χαρακτηριστεί «δαίμων του τυπογραφείου», μέχρι το εσκεμμένο, κατευθυνόμενο λάθος, ή αλλιώς το ψέμα, που στη σύγχρονη μορφή της ταχύτητας των νέων τεχνολογιών χαρακτηρίζεται ως «ψευδείς ειδήσεις».

Σε αυτή τη συγκυρία των «fake news» που συνδέθηκαν με το Brexit και την άνοδο Τραμπ, παρουσιάζεται το απόσταγμα μιας έρευνας που βασίστηκε στις θεωρίες του λαϊκισμού και της προπαγάνδας, με στόχο την ανάλυση των βαθύτερων ερμηνειών των αναρτήσεων του Ντ. Τραμπ στο Twitter, σε συνδυασμό με τη στάση του απέναντι στα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης.

Οι μηχανισμοί αντιμετώπισης των fake news

Κωνσταντίνα Δημητρούλη

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
ΕΡΤ Δημόσια Ραδιοτηλεόραση

ΟΙ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ και ειδικότερα η προεκλογική περίοδος και η μετέπειτα εκλογή του Ντ. Τραμπ στον προεδρικό θώκο αποτέλεσαν το τέλειο σκηνικό για την άνθηση των επονομαζόμενων (fake news). Από τότε μέχρι σήμερα έχει κυλήσει πολύτιμος χρόνος όχι μόνο για την ενημέρωση της κοινής γνώμης ως προς τον ορισμό τους αλλά και για μια συντονισμένη διεθνή προσπάθεια αντιμετώπισης του συγκεκριμένου φαινομένου, που πλέον θεωρείται σοβαρή απειλή όχι μόνο για την αξιοπιστία των μέσων μαζικής ενημέρωσης αλλά και για την ίδια τη δημοκρατία.

Τι είναι όμως πραγματικά τα fake news; Υφίσταται πραγματικά ως όρος; Προϋπήρχε και με υπό ποια μορφή; Τα fake news είναι μια εκσυγχρονισμένη μορφή προπαγάνδας; Ποιες είναι οι διαφορές και ποιες οι ομοιότητές τους και πώς επηρεάζουν στη διαμόρφωση της είδησης στα μέσα μαζικής ενημέρωσης; Επιπλέον, η σύνδεση των fake news με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης περιπλέκει τη διαδικασία εντοπισμού και την αντιμετώπιση του φαινομένου. Στο πλαίσιο της εισήγησης, επιχειρούνται απαντήσεις σε κρίσιμα ερωτήματα και εξετάζονται οι μηχανισμοί αντιμετώπισης των fake news.

Το λάθος στην επικοινωνία ως μηχανισμός του θεάτρου:
Από τις κωμωδίες της παρεξήγησης
στην τραγωδία της γλώσσας

Λίνα Ρόζη

Πανεπιστήμιο Πατρών

Η ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΛΑΘΟΥΣ στην επικοινωνία αποτελεί έναν από τους παλαιότερους μηχανισμούς του θεάτρου και ειδικότερα της κωμωδίας. Άλλοτε πρόκειται για γλωσσικά λάθη που προέρχονται από τη χρήση διαφορετικών ιδιολέκτων, άλλοτε για την ηθελημένη ή αθέλητη παραπληροφόρηση, για στρατηγικές, δηλαδή, που συνήθως έχουν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία κωμικών παρεξηγήσεων. Σε κάποιες περιπτώσεις, ωστόσο, τα γλωσσικά λάθη και η ασυνεννοησία που προξενούν εξυπηρετούν τους ιδεολογικούς στόχους του συγγραφέα, όπως συμβαίνει, λόγου χάριν, στην κωμωδία *Η Βαβυλωνία* του Δημήτριου Βυζάντιου. Ξεχωριστό ενδιαφέρον παρουσιάζει και η χρήση του λάθους στην επικοινωνία μέσα από την οποία ο συγγραφέας αμφισβητεί την ίδια τη δυνατότητα της γλώσσας να αναπαριστά την πραγματικότητα και να παράγει νοήματα, όπως συμβαίνει στα έργα *Η Φαλακρή* τραγουδίστρια και *Το μάθημα* του Ευγένιου Ιονέσκο.

Η επικοινωνία του ψεύδους

Λάκης Λαζόπουλος

Ηθοποιός, σατιρικός συγγραφέας

ΤΟ ΨΕΥΔΟΣ είχε πάντα τρόπους να φτάνει στην κοινωνία, απλά δεν υπήρχαν ποτέ τόσο πολλαπλασιαστές και αναπαραγωγείς του ψεύδους. Αυτή τη στιγμή είναι σαν να βρισκόμαστε σε ένα πέλαγος όπου υπάρχουν αληθινοί και ψεύτικοι φάροι. Κανείς δεν ξέρει αν από κάτω βρίσκεται βράχος. Αντιλαμβάνεται κανείς ότι χάνεται η αίσθηση του αληθινού, διαμορφώνεται στον νου μια πλάσματική συνείδηση της πραγματικότητας και η κοινωνία έχει μια virtual εικόνα που δεν ανταποκρίνεται σε καμία περίπτωση στην αλήθεια των γεγονότων. Η αλήθεια είναι τόσο μόνη όσο δεν έχει υπάρξει ποτέ πριν σε κανέναν αιώνα.

Θα προσπαθήσω να αναλύσω το βάθος του προβλήματος, τη χρησιμότητα του ψεύδους για την ανάδειξη της μετριότητας και την επιβολή της ανηθικότητας στο παγκόσμιο σύστημα και επίσης πώς μία κοινωνία ανέχεται σήμερα να υπάρχει ένας πληθυσμός ανθρώπων, όσος των Ηνωμένων Πολιτειών, οι οποίοι να διαθέτουν ψεύτικο προφίλ. Δεν έχουν ψεύτικο προφίλ μόνο οι λογαριασμοί στο internet, έχουν ψεύτικο προφίλ και οι πραγματικοί άνθρωποι που συναντάμε στη ζωή μας.

Έχει γίνει μία συνολική παραχάραξη της αλήθειας με επιστημονικά κλειδιά. Παραχάραξη που έχει ήδη αρχίσει να αναποδογυρίζει τις έννοιες όπως τις γνωρίσαμε μέχρι τα τέλη του 20ού αιώνα. Ο 21ος αιώνας στηρίχτηκε στα θεμέλια του ψεύδους.

Λάδη αισθητικής:
Μικρές ιστορίες καθημερινής αντίστασης

Γιάννης Μαμάης

Εκδόσεις Gutenberg

ΣΤΗΝ ΕΙΣΗΓΗΣΗ παρουσιάζονται υποδειγματικές όψεις της παραδοσιακής τυπογραφίας και θεμελιώδη χαρακτηριστικά που συγκρότησαν τη διαχρονική γοητεία της εκδοτικής παραγωγής στην Ελλάδα. Αναλύεται η έννοια της αρμονίας ως κυρίαρχης παραμέτρου στην επίπονη διαδικασία της διαμεσολάβησης ανάμεσα στον αναγνώστη και τον δημιουργό.

Οι φοιτητές καλούνται να αναστοχαστούν σε όρους όπως κάλλος, αισθητική απόλαυση, καλλιτεχνικά ωραίο, κλασική φόρμα, αλλά και να τους αντιδιαστείλουν με στοιχεία και εδραιωμένες νόρμες που λειτουργούν υπονομευτικά. Παράλληλα τίγονται, χωρίς απαραίτητα να στιγματίζονται, πτυχές μιας βιομηχανοποιημένης παραγωγής, η οποία συχνά μπορεί να πάσχει αισθητικά. Συνέπεια είναι η καλλιέργεια και διαιώνιση («λαθών αισθητικής») που εκπαιδεύουν το πολυσχιδές αναγνωστικό κοινό σε ένα «χαμηλό γούστο» σε βάρος της λεγόμενης τυπογραφικής καλαισθησίας.

Τέλος, παρουσιάζεται η καθημερινή διεκδίκηση του αισθητικά ωραίου, απέναντι στην τυραννία της ταχύτητας ή της κυριαρχίας του κέρδους. Διεκδίκηση που λαμβάνει τον χαρακτήρα μιας σταθερής και αδιάλειπτης αντίστασης απέναντι «σε ό,τι πικραίνει το μάτι».

4ο ΔΙΕΘΝΕΣ ΘΕΡΙΝΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Ερμούπολη, Σύρος, 8-15 Ιουλίου 2018

UNIVERSITY OF IOANNINA

4th INTERNATIONAL SUMMER UNIVERSITY

GREEK LANGUAGE, CULTURE AND THE MEDIA

From the Ancient Greek Secretariat till Today

*The error in language
and communication*

The offer and dynamic of the derogation

Hermoupolis, Syros, July 8-15, 2018

*

Under the Auspices

OF H.E.

THE PRESIDENT OF THE HELLENIC REPUBLIC

mr. Prokopios Pavlopoulos

In cooperation

with the French department of the Club
de la Presse Européenne, Paris

With the synergy

of the Municipality of Syros - Hermoupolis

With the support

of the Holy Metropolis of Syros
and the Centre Culturel Hellénique, Paris

HERMOUPOLIS SYROS 2018

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

4ο ΔΙΕΘΝΕΣ ΘΕΡΙΝΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΜΕ

Από την Αρχαιοελληνική Γραμματεία έως Σήμερα

*Το λάθος στη γλώσσα
και την επικοινωνία*

Η προσφορά και η δυναμική της παρέκκλισης

Ερμούπολη, Σύρος, 8-15 Ιουλίου 2018

*

Υπό την Αιγίδα

της Α.Ε.

ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

κυρίου Προκοπίου Παυλοπούλου

Σε συνεργασία

με το Γαλλικό Τμήμα του Ομίλου Ευρωπαϊκού Τύπου

(Club de la Presse Européenne, Paris)

Με τη συνέργεια

του Δήμου Σύρου-Ερμούπολης

Με την υποστήριξη

της Ιεράς Μητροπόλεως Σύρου

και του Centre Culturel Hellénique του Παρισιού

ΕΡΜΟΥΠΟΛΗ ΣΥΡΟΥ 2018

Σύρος, Ερμούπολη, 1920 [αρχείο Μάνου Ελευθερίου].

Π Ρ Ο Γ Ρ Α Μ Μ Α

Κυριακή 8 Ιουλίου

- 11.30 και εξής Άφιξη σπουδαστών/σπουδαστριών στην Ερμούπολη και μετάβαση στον γραφικό οικισμό του Φοίνικα.
- 20.00 Υποδοχή των συμμετεχόντων/συμμετεχουσών στο Πρόγραμμα από την Ακαδημαϊκή Διευθύντρια του προγράμματος κ. Νικολέττα Τσιτσανούδη-Μαλλίδη και τον Ειδικό Σύμβουλο κ. Γιάννη Μαμιάη. Δεξίωση γνωριμίας στο ξενοδοχείο «Ολύμπια» στον Φοίνικα της Σύρου.

Δευτέρα 9 Ιουλίου

- 08.00 Πρωινό. Ενημέρωση από τους Συντονιστές για το ημερήσιο πρόγραμμα εισηγήσεων και επισκέψεων.

Πινακοθήκη Κυκλάδων

- 09.30-10.30 Γεώργιος Δ. Καψάλης, Πρύτανης Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Καθηγητής Ελληνικής Φιλολογίας
Γιατί αλλάζει η ορθογραφία της γλώσσας μας: Παραδείγματα - Λεξικά.
- 10.30-11.30 Ιωάννης Πετρόπουλος, Καθηγητής Αρχαίας Ελληνικής Φιλολογίας Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης, Διευθυντής Κέντρου Ελληνικών Σπουδών Ελλάδος Πανεπιστημίου Χάρβαρντ
Περιπτώσεις αντιμετώπισης του λάθους ως παρεκκλίση κατά την αρχαιότητα.
- 11.30-11.45 Σύντομο διάλειμμα – Καφές
- 11.45-12.30 Ομιλία της Α.Ε. του Προέδρου της Δημοκρατίας κ. Προκοπίου Παυλοπούλου στους Καθηγητές και στους φοιτητές του 4ου Διεθνούς Θερινού Πανεπιστημίου
Από την Επαλήθευση στην Επιλάθευση: Το χρονικό της επιστημολογικής εξέλιξης από τους Προσωκρατικούς έως την εποχή μας.
- 12.30 Αναχώρηση για το ιστορικό έμβλημα της Σύρου, Δημοτικό Θέατρο «Απόλλων»

Δημοτικό Θέατρο «Απόλλων»

- 13.00 Παρουσίαση του βιβλίου *Στο λίκνο του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού - Οι συμβολισμοί της «Σκεπτομένης Αθηνάς»* της Α.Ε. του Προέδρου της Δημοκρατίας κ. Προκοπίου Παυλοπούλου.

Χαιρετισμός: Γιώργος Μαραγκός, Δήμαρχος Σύρου.

Ομιλητές:

Γεώργιος Δ. Καψάλης, Πρύτανης Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Σύρου κ. Δωρόθεος Β΄.

Ιωάννης Πετρόπουλος, Διευθυντής Κέντρου Ελληνικών Σπουδών Ελλάδος Πανεπιστημίου Χάρβαρντ.

Nicolas Prevelakis, Λέκτορας Κοινωνικών Επιστημών Πανεπιστημίου Χάρβαρντ, Αν. Διευθυντής Ανάπτυξης Σπουδών CHS - GR.

Γιάννης Μαμάης, υπεύθυνος εκδόσεων Gutenberg.

Συντονισμός εκδήλωσης: Νικολέττα Τσιτσανούδη-Μαλίδη, Επίκ. Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Ακαδημαϊκή Διευθύντρια 4ου Δ.Θ.Π.

- 15.00-19.00 Ελεύθερο πρόγραμμα

- 20.00 Επίσκεψη στον μεσαιωνικό οικισμό της Άνω Σύρου και ξενάγηση στο Μουσείο του Μάρκου Βαμβακάρη.

- 21.00 Ρεμπέτικη βραδιά στην πλατεία, με το σχήμα «Εν Χορδαίς» (λαϊκοί σολίστες και μικρά παιδιά), του πυρήνα εκμάθησης λαϊκής μουσικής του Σταύρου Ξαρχάκου. Μικρό κέρασμα εκ μέρους της Σχολής στους/στις φοιτητές/φοιτήτριες του προγράμματος.

Τρίτη 10 Ιουλίου

- 08.00 Πρωινό. Ενημέρωση από τους Συντονιστές για το ημερήσιο πρόγραμμα εισηγήσεων και επισκέψεων.

Πινακοθήκη Κυκλάδων

- 09.30-10.45 Ζωή Γαβριηλίδου, Κοσμήτωρ Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης, Καθηγήτρια Θεωρητικής Γλωσσολογίας
Λάθος, νόρμα, κανόνας: Το γλωσσικό λάθος και η συμβολή του στο πέραςμα από τη μια γλωσσική δομή στην άλλη.

- 10.45-12.00 Πηνελόπη Βουγιουκλή-Καμπάκη, Καθηγήτρια Εφαρμοσμένης Γλωσσολογίας Πανεπιστημίου Θράκης, Αν. Πρόεδρος Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας

Η βαρύτητα του λάθους: Μια ασαφής περιοχή.

- 12.00-12.15 Σύντομο διάλειμμα – Καφές
- 12.15-13.30 **Nicolas Prevelakis**, Assistant Director of Curricular Development at the Center for Hellenic Studies and Lecturer on Social Studies, Committee on Degrees in Social Studies, Harvard University.
Μπορεί η ενσυναίσθηση να μας γλιτώσει από λάθη;
- 13.30-14.15 **Νικολέττα Τσιτσανούδη-Μαλλίδη**, Επίκ. Καθηγήτρια Γλωσσολογίας και Ελληνικής Γλώσσας Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Fellow in Comparative Studies, CHS – GR, Harvard University
Τα «λάθη» του σήμερα, κανόνας του αύριο;
Συγκρότηση ομάδων εργασίας φοιτητών - Workshop.
- 14.45 Γεύμα του Δήμου Σύρου-Ερμούπολης προς τιμήν των συμμετεχόντων στο πρόγραμμα στο γραφικό εστιατόριο «Το λιμανάκι» στον Φοίνικα - Συνάντηση των σπουδαστών/στριών με τον Δήμαρχο κ. Γιώργο Μαραγκό.
- 16.00-19.00 Ελεύθερο πρόγραμμα
- 20.00 Επίσκεψη στην Ιερά Μητρόπολη Σύρου και συνάντηση με τον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη κ. Δωρόθεο Β΄.

- 20.30 Συναυλία κλασικής μουσικής του Π. Τιμπόρις στον Ιερό Ναό του Αγίου Νικολάου, στο πλαίσιο του Φεστιβάλ Αιγαίου («Famous Opera Arias and Popular Songs, presented by the Greek Opera Studio of the Festival of the Aegean»), αφιερωμένη στους σπουδαστές του Θερινού Πανεπιστημίου.

64

Τετάρτη 11 Ιουλίου

- 08.00 Πρωινό. Ενημέρωση από τους Συντονιστές για το ημερήσιο πρόγραμμα εισηγήσεων και επισκέψεων.

Πινακοθήκη Κυκλάδων

- 09.30-10.45 Σταματία Κουτσουλέλου-Μίχου, Αναπλ. Καθηγήτρια Γλωσσολογίας Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
«Λάθη» και δημιουργικότητα.
- 10.45-12.00 Ευαγγελία Θωμαδάκη, Αναπλ. Καθηγήτρια Θεωρητικής Γλωσσολογίας Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
Λάθη, κανόνες και γλωσσική κατάκτηση.
- 12.00-12.15 Σύντομο διάλειμμα – Καφές

- 12.15-13.15 Ναπολέον Μήτσης, Ομότιμος Καθηγητής Γλωσσολογίας Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
Το γραμματικό σύστημα ως τυπική γνώση και ως μέσο δημιουργικής χρήσης της γλώσσας.
- 13.15-14.00 Γιάννης Μαμάης, εκδότης
Λάθη αισθητικής: Μικρές ιστορίες καθημερινής αντίστασης.
- 14.00-14.30 Συνάντηση ομάδων εργασίας με τη Συντονίστρια του workshop Νικολέττα Τσιτσανούδη-Μαλλίδη - Ορισμός θεματικών εργασιών.
- 15.00 Προσφορά γεύματος του Δήμου Ερμούπολης-Σύρου στο παραδοσιακό εστιατόριο του Φοίνικα «Το λιμανάκι» με θέα το λιμάνι.
- 16.30-19.30 Ελεύθερο πρόγραμμα
- 20.30 Ξενάγηση στο Βιομηχανικό Μουσείο Ερμούπολης. Επίσκεψη στο εργαστήριο παραγωγής παραδοσιακών προϊόντων του Κώστα Πρέκα. Προσφορά παραδοσιακών προϊόντων στους φοιτητές.
- 21.30 «Κ.Π. Καβάφης - απέξω και τραγουδιστά». Μουσικοποιητική παράσταση της «Ομάδας Καβάφη» του Πολιτιστικού Συλλόγου Άνω Σύρου, αφιερωμένη στο 4ο Διεθνές Θερινό Πανεπιστήμιο, Κηπάριο Ι.Ν. Μεταμορφώσεως.

Πέμπτη 12 Ιουλίου

08.00 Πρωινό. Ενημέρωση από τους Συντονιστές για το ημερήσιο πρόγραμμα εισηγήσεων και επισκέψεων.

Πινακοθήκη Κυκλάδων

09.30-10.45 Κώστας Ντίνας, Καθηγητής Γλωσσολογίας-Ελληνικής Γλώσσας και Διδακτικής της Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας
«Επέστρεφε»! : Λογοτεχνικές «ανορθογραφίες»;

10.45-12.00 Γιώργος Ξυδόπουλος, Αναπλ. Καθηγητής Γενικής Γλωσσολογίας Πανεπιστημίου Πατρών
Μια διεισδυτική ματιά στα γλωσσικά «λάθη» στα ελληνικά.

12.00-12.15 Σύντομο διάλειμμα – Καφές

12.15-13.15 Λίνα Ρόζη, Επίκ. Καθηγήτρια Θεατρολογίας Πανεπιστημίου Πατρών, Fellow in Comparative Studies, CHS – GR, Harvard University
Το λάθος στην επικοινωνία ως μηχανισμός του θεάτρου: Από τις κωμωδίες της παρεξήγησης στην τραγωδία της γλώσσας.

- 13.15-13.45 Αλληλεπίδραση ομάδων εργασίας. Υποβολή προτάσεων θεμάτων για παρουσίαση στη Συντονίστρια.
- 13.45-19.30 Ελεύθερο πρόγραμμα
- 20.30 Ξεναγήση στο Δημαρχείο Ερμούπολης-Σύρου από ομάδα μικρών ξεναγών που δραστηριοποιείται στο νησί.
- 21.15 «Aegean Cuisine». Δείπνο Επιμελητηρίου Κυκλάδων προς τιμήν των συμμετεχόντων/συμμετεχουσών στο πρόγραμμα.

Παρασκευή 13 Ιουλίου

- 08.00 Πρωινό. Ενημέρωση από τους Συντονιστές για το ημερήσιο πρόγραμμα εισηγήσεων και επισκέψεων.

Πινακοθήκη Κυκλάδων

- 09.30-10.45 Ευγενία Μαγουλά, Αναπλ. Καθηγήτρια Γλωσσολογίας ΕΚΠΑ
Θέματα προφοράς της Ελληνικής: Ποικιλία και δυναμική της μεταβολής.
- 10.45-11.15 Συνάντηση ομάδων εργασίας με τη Συντονίστρια. Αλληλεπίδραση. Ορισμός επικεφαλής παρουσιά-

σεων εργασιών ομάδων και οριστικοποίηση περιεχομένου.

11.15-11.45 Σύντομο διάλειμμα – Καφές

11.45-13.00 Γιάννης Καπάκης, Γενικός Γραμματέας Πολιτικής Προστασίας Υπουργείου Εσωτερικών
Η σημασία της επικοινωνίας κατά τη διαχείριση κρίσεων.

Γρηγόρης Πρεζεράκος, Αντιπτέραρχος (Ι), Διευθυντής Στρατιωτικού Γραφείου της Προεδρίας της Δημοκρατίας

Επικοινωνιακή Διαχείριση Κρίσεων από τις Ένοπλες Δυνάμεις.

Συντονισμός: Γιάννης Μαμάης, Εκδότης

13.00-14.15 Λάκης Λαζόπουλος, ηθοποιός, σατιρικός συγγραφέας

Η επικοινωνία του ψεύδους.

14.15 και εξής Ελεύθερο πρόγραμμα στην Ερμούπολη

Σάββατο 14 Ιουλίου

08.00 Πρωινό. Ενημέρωση από τους Συντονιστές για το ημερήσιο πρόγραμμα εισηγήσεων και επισκέψεων.

Πινακοθήκη Κυκλάδων

09.30-11.00 Αλεξία Κουλούρη, Υπεύθυνη Ενημέρωσης στην Τηλεόραση της Βουλής

Τα fake news και η σύγχρονη διαδικτυακή προπαγάνδα: Η περίπτωση της ρητορικής του Τραμπ.

Κωνσταντίνα Δημητρούλη, Δημοσιογράφος ΕΡΤ, Δρ Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Οι μηχανισμοί αντιμετώπισης των fake news.

Συντονισμός: Τέτα Βαρλάμη, Δημοσιογράφος, Διευθύντρια πανκυκλαδικής εφημερίδας *Κοινή Γνώμη*.

11.00-11.30 Σύντομο διάλειμμα – Καφές

11.30-12.30 Ιωάννης Στεφανίδης, Καθηγητής Ιατρικής, πρ. Πρόεδρος Ιατρικής Σχολής Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Τα λάθη στην επικοινωνιακή διαχείριση των ιατρικών λαθών.

12.30-14.45 Brainstorming. Ανατροφοδότηση και παρουσίαση εργασιών των σπουδαστών.

Συζητήσεις:

Κατερίνα Πλακίτση, Πρόεδρος Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Καθηγήτρια.

Κώστας Ντίνας, Καθηγητής Γλωσσολογίας Πανεπιστημίου
Δυτικής Μακεδονίας.

Fernanda Lemos De Lima, Αναπλ. Καθηγήτρια Διδασκαλίας
Ελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας, Rio De Janeiro University.

Γιάννης Μαμάης, εκδότης.

Συντονισμός: Νικολέττα Τσιτσανούδη-Μαλλίδη.

14.45-19.30 Ελεύθερο πρόγραμμα

20.00 Γεύμα προς τιμήν των συμμετεχόντων/συμμετε-
χουσών στο πρόγραμμα στην Ερμούπολη.

21.30 Συναυλία έντεχνης μουσικής στο θέατρο «Απόλ-
λων» από την Ορχήστρα των Κυκλάδων του Νί-
κου Κυπουργού, αφιερωμένη στους σπουδαστές
του 4ου Δ.Θ.Π. – τα έσοδα της συναυλίας θα δια-
τεθούν για την ενίσχυση των πολιτιστικών δρά-
σεων τοπικών συλλόγων του νησιού.

Κυριακή 15 Ιουλίου

08.00 Πρωινό. Αποχαιρετισμός μεταξύ των έμψυχων
συντελεστών του προγράμματος και των συμμε-
τεχόντων/συμμετεχουσών. Λήξη προγράμματος.

* Στον χώρο της Πινακοθήκης των Κυκλάδων θα λειτουργήσει έκ-
θεση έργων του εικαστικού Βασίλη Πράπα.

** Για ενδεχόμενες μικροαλλαγές στο πρόγραμμα θα υπάρχει έγκαι-
ρη ενημέρωση.

ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ 4ου ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΘΕΡΙΝΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΜΕ», *ΤΟ ΛΑΘΟΣ ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ* ΜΕ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΝΙΚΟΛΕΤΤΑΣ ΤΣΙΤΣΑΝΟΥ ΔΗ-ΜΑΛΛΙΔΗ ΠΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΕΙΤΑΙ ΣΤΗΝ ΕΡΜΟΥ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΣΥΡΟΥ 8 ΕΩΣ 15 ΙΟΥΛΙΟΥ 2018 ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΕΝΑ ΝΙΚΟΛΑΟΥ. ΤΙΣ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΔΟΚΙΜΙΩΝ ΕΚΑΝΕ Η ΜΑΓΔΑ ΚΛΑΥΔΙΑΝΟΥ. ΕΚΤΥΠΩΘΗΚΕ ΣΤΟ ΛΙΘΟΓΡΑΦΕΙΟ LITHOPRINT ΣΕ ΧΑΡΤΙ 150 ΓΡΑΜΜ. VELVET ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΔΕΤΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟΝ ΧΑΡΑΛ. ΚΟΤΡΩΤΣΟ. Η ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΕΙΝΑΙ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ GUTENBERG ΜΕ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΜΑΜΑΗ

ΧΟΡΗΓΟΙ

